

ภาวะผู้นำทางหลักสูตร

Curriculum Leadership

ดร.สัมฤทธิ์ กางเพ็ญ
พิมพ์ครั้งที่ 3

ISBN: 978-616-440-680-3

ภาวะผู้นำทางหลักสูตร :

กลยุทธ์การพัฒนาและนำหลักสูตรไปใช้

Curriculum Leadership : Strategies for Development and Implementation

ตัวอย่าง

ดร.สัมพันธ์ กางเพ็ง

ภาวะผู้นำทางหลักสูตร: กลยุทธ์การพัฒนาและนำหลักสูตรไปใช้

Curriculum Leadership: Strategies for Development and Implementation

พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2562

จำนวน 500 เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

ISBN: 978-616-440-680-3

ราคา 520 บาท

ข้อมูล CIP

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง.

ภาวะผู้นำทางหลักสูตร: กลยุทธ์การพัฒนาและนำหลักสูตรไปใช้.-

พิมพ์ครั้งที่ 3 - - มหาสารคาม: หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร
การศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.
307 หน้า.

1. ภาวะผู้นำ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. คณะครุศาสตร์.
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

จำหน่ายที่ SE-ED(ebooks) ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดพิมพ์โดย

ดร.สัมฤทธิ์ กางเพ็ง

499/91 หมู่ 2 ราชชาติ ถนนมิตรภาพ ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัด
ขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ 40000 โทร. 088-5606666, Email: skangpheng@gmail.com

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด อภิชาติการพิมพ์

50 ถนนฝั่งเมืองบัญชา ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
รหัสไปรษณีย์ 44000 Tel. 043-721403, Fax. 043-722397, Email:
b0866410218@gmail.com

คำนำ (พิมพ์ครั้งที่ 3)

ตำรานี้ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเจตนาจะใช้เป็นตำราสำคัญเล่มหนึ่ง ประกอบการสอนรายวิชาการบริหารหลักสูตรและการสอน โดยเริ่มพิมพ์ครั้งแรกในปี 2559 เน้นการเผยแพร่กับนักศึกษาในระดับปริญญาโท และนักศึกษาปริญญาเอกที่สนใจในประเด็นภาวะผู้นำ ขณะเดียวกันเมื่อมีการปรับเปลี่ยนเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 จึงเพิ่มเติมกลยุทธ์ในการพัฒนาและการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งเป็นประเด็นที่กำลังได้รับความสนใจในปัจจุบันเนื่องจากความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จึงนำเสนอภาวะผู้นำทางหลักสูตรโดยประเด็นสำคัญในตำรานี้ ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ส่วนแรก ยังคงเน้นมโนทัศน์เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักสูตร ส่วนที่สอง แนวคิด ทฤษฎีภาวะผู้นำทางหลักสูตร ส่วนที่สาม กลยุทธ์การพัฒนาและนำหลักสูตรไปใช้ สำหรับส่วนท้ายสุดเป็นเอกสารอ้างอิงที่แยกไว้เป็นบทๆ เพื่อให้ผู้สนใจที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติมได้ค้นคว้าจากแหล่งอ้างอิงได้อย่างสะดวก

นอกจากการศึกษาตำราเอกสารทางหลักสูตร และประสบการณ์ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษามากกว่าสามสิบปีผู้เขียนได้นำสาระสำคัญที่เป็นข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยภาวะผู้นำทางหลักสูตรมาประกอบในการเขียนทำให้ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ทำให้มีข้อมูลเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมจากฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 เช่น โมเดลภาวะผู้นำทางหลักสูตรในศตวรรษที่ 21 และโมเดลพัฒนาภาวะผู้นำทางหลักสูตรในศตวรรษที่ 21 เป็นต้น โดยเฉพาะประเด็น “ภาวะผู้นำทางหลักสูตร” ที่ยังไม่เคยมีผู้ศึกษาไว้ในประเทศไทยในขณะที่ต่างประเทศได้ให้ความสนใจและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ขอขอบพระคุณ น.อ.ผศ.ดร.สรายุทธ กันหลง อดีตนักเรียนทุนจาก Harvard ที่เป็นทั้งผู้สอนร่วม เป็นที่ปรึกษาให้ข้อเสนอแนะทั้งในด้านภาษาและด้านเนื้อหา ตลอดจนเป็นผู้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และที่สำคัญที่สุดได้เป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจในการเขียนตำราเล่มนี้ และขอขอบคุณ ผศ.ดร.ประยูร แสงใส ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่ให้โอกาสเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในรายวิชาการบริหารหลักสูตรและการสอน หากมีประโยชน์อันเกิดจากตำรานี้ผู้เขียนขอบบวชแด่บิดา-มารดา ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ตลอดจนบูรพคณาจารย์ทุกท่านที่เป็นแบบอย่างอบรมสั่งสอนรวมถึงเป็นต้นแบบให้ผู้เขียนมีมุ่งมั่นพยายามสร้างสรรค์ผลิตผลงานวิชาการมาอย่างต่อเนื่อง

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง
มกราคม 2562

คำนำ (พิมพ์ครั้งที่ 2)

จุดเริ่มต้นการเขียนตำรา “ภาวะผู้นำทางหลักสูตร” นี้สืบเนื่องมาจากการสอนในรายวิชาการบริหารหลักสูตรและการสอน โดยผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูลจากการสอนมาอย่างต่อเนื่องเพื่อใช้เป็นตำราประกอบการจัดการเรียนรู้ในรายวิชา และเผยแพร่ในวงวิชาการ เนื่องจากเนื้อหาสาระยังไม่มีการจัดพิมพ์เผยแพร่อย่างกว้างขวางในขณะที่ภาวะผู้นำทางหลักสูตรถือเป็นปัจจัยหลักที่จะช่วยให้ผู้นำบริหารจัดการหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการจัดการศึกษาในระดับสถานศึกษา

ความสัมพันธ์ของหลักสูตรและการสอนพิจารณาได้จากการพัฒนาหลักสูตร การวางแผนหลักสูตร ซึ่งจะเชื่อมโยงกับปรัชญาการศึกษา (philosophy of education) ที่จะต้องสอดคล้องกับสภาพและบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยจุดเน้นส่วนนี้ก็คือหลักสูตร ส่วนการสอน ได้แก่ การนำหลักสูตรไปใช้ของบุคลากรหลักที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการสอนโดยตรง คือ ผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งหากพิจารณาในประเด็นความคาดหวังของหลักสูตรจะเกี่ยวข้องกับหลักการและเหตุผล จุดหมาย เนื้อหาสาระและประสบการณ์ การจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องใช้ทั้งการบริหารหลักสูตร (curriculum management) และภาวะผู้นำทางหลักสูตร (curriculum leadership) ในขณะการสอนเป็นเรื่องของการจัดเนื้อหาวิชา (content) กิจกรรมการเรียนรู้ (activity) วิธีสอน (teaching style) วิธีเรียน (learning style) ผลการเรียนรู้ (learning outcome) โดยครูจะต้องใช้ความสามารถในการจัดการชั้นเรียน (classroom management) และภาวะผู้นำของครู (teacher leadership) เป็นต้น โดยเฉพาะประเด็น “ภาวะผู้นำทางหลักสูตร” ซึ่งผู้นำจำเป็นต้องพัฒนาเพราะเป็นปัจจัยหลักสำคัญที่ส่งผลต่อการบริหารหลักสูตรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ขอขอบคุณ ดร.ประยูร แสงใส ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่ให้โอกาสเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในรายวิชาการบริหารหลักสูตรและการสอน และประโยชน์ที่เกิดจากตำรานี้ขอมอบบูชาแด่บิดา-มารดา ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ตลอดจนบูรพคณาจารย์ทุกท่านที่เป็นแบบอย่างอบรมสั่งสอนรวมถึงเป็นต้นแบบให้ผู้เขียนมีมุ่งมั่นพยายามสร้างสรรค์งานวิชาการ ซึ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่าตำรานี้จะเอื้อประโยชน์ต่อนักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
ส่วนที่ 1 มโนทัศน์เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักสูตร	1
บทที่ 1 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร	3
ความหมายของหลักสูตร	4
โครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตร	11
บทที่ 2 ทฤษฎีและรูปแบบของหลักสูตร	19
ทฤษฎีหลักสูตร	19
รูปแบบหลักสูตร	29
วิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดในการจัดการศึกษา	41
บทที่ 3 ระดับและลักษณะของหลักสูตรที่ดี	47
ระดับของหลักสูตร	47
ลักษณะของหลักสูตรที่ดี	49
บทที่ 4 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	55
ความหมายการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	55
จุดมุ่งหมายและความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	58
แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	61
ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	70
บทที่ 5 นวัตกรรมหลักสูตร	75
ทักษะที่จำเป็นในโลกอนาคต	75
นวัตกรรมหลักสูตร	83
บทที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรและการสอน	87
แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร	87
แนวคิดเกี่ยวกับการสอน	91
ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรและการสอน	95
บทที่ 7 การบริหารหลักสูตร	101
ความหมายของการบริหารหลักสูตร	101
กระบวนการบริหารหลักสูตร	102

ส่วนที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีภาวะผู้นำทางหลักสูตร	111
บทที่ 8 แนวคิด ทฤษฎีภาวะผู้นำ และการบริหาร	113
ความหมายของภาวะผู้นำ	113
แนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำ	116
แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร	131
ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำและการบริหาร	135
บทที่ 9 ภาวะผู้นำทางหลักสูตร	139
ความหมายของภาวะผู้นำทางหลักสูตร	139
โมเดลภาวะผู้นำทางหลักสูตร	141
บทที่ 10 การนำ	145
การใช้อำนาจ	145
การใช้อิทธิพล	146
การโน้มน้าว	149
บทที่ 11 การเสริมสร้างพลังอำนาจ	155
การเสริมสร้างพลังครู	160
การเสริมสร้างพลังทีมงาน	164
การเสริมสร้างพลังผู้ปกครอง	166
บทที่ 12 การบริหารหลักสูตร	171
การนิเทศหลักสูตร	171
การพัฒนาและนำหลักสูตรไปใช้	177
การสร้างความสะดวกคล่อง	190
การประเมินหลักสูตร	194
ส่วนที่ 3 กลยุทธ์การพัฒนาและนำหลักสูตรไปใช้	205
บทที่ 13 กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำ	207
แนวคิดในการพัฒนาภาวะผู้นำ	207
โมเดลการพัฒนาภาวะผู้นำทางหลักสูตร	215
กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำ	237
บทที่ 14 กลยุทธ์การพัฒนาหลักสูตร	253
แนวโน้มและทิศทางหลักสูตรในศตวรรษที่ 21	253
กลยุทธ์การพัฒนาหลักสูตรในศตวรรษที่ 21	259

บทที่ 15 กลยุทธ์การนำหลักสูตรไปใช้	269
ความสำคัญของการนำหลักสูตรไปใช้	269
กลยุทธ์การนำหลักสูตรไปใช้	270
ส่วนที่ 4 เอกสารอ้างอิง	277

STOBYA

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 การสังเคราะห์โครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตร	15
2.1 เปรียบเทียบปรัชญาทั่วไปและปรัชญาการศึกษา	20
2.2 การสังเคราะห์รูปแบบ แนวคิด/จุดเน้น ข้อดี และข้อจำกัดของหลักสูตร	31
2.3 การวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษากับแนวคิดในการจัดการศึกษา	42
10.1 การสังเคราะห์ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำทางหลักสูตรด้านการนำ	152
11.1 การสังเคราะห์ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำทางหลักสูตรด้านการเสริมสร้าง พลังอำนาจ	169
12.1 แนวทางการพัฒนาบุคลากรแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ	173
12.2 การสังเคราะห์ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำทางหลักสูตรด้านการบริหารจัดการ	198
13.1 เปรียบเทียบการพัฒนาภาวะผู้นำกับการพัฒนาผู้นำ	209

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 แนวคิดพื้นฐาน 3 ประการของหลักสูตร (Three based of curriculum)	3
1.2 การจัดหมวดหมู่ความหมายของหลักสูตร	9
1.3 การเปรียบเทียบหลักการและเหตุผลของไทเลอร์กับองค์ประกอบหลักสูตร	15
4.1 วงจรการพัฒนาหลักสูตร	57
6.1 แผนที่หลักสูตร (Curriculum Map)	90
6.2 โมเดลความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรและการสอน	98
7.1 วงจรการบริหารจัดการหลักสูตรด้วยวิธีการเชิงระบบ (system approach) และวงจรคุณภาพ PDCA	103
7.2 วงจรการบริหารหลักสูตรเชิงระบบ	109
8.1 กระบวนการภาวะผู้นำ	116
8.2 ทฤษฎี Z (Z Theory)	119
8.3 พัฒนาการแนวคิดของทฤษฎีภาวะผู้นำ	122
8.4 พัฒนาการกระบวนการทัศน์ทฤษฎีภาวะผู้นำ	123
8.5 กระบวนการบริหารของ Samson and Daft และ Daft	132
8.6 กระบวนการบริหารของ Griffin	133
8.7 กระบวนการบริหารของ Schermerhorn	133
8.8 ภาวะผู้นำและการบริหาร	137
9.1 โมเดลภาวะผู้นำทางหลักสูตร (Curriculum Leadership Model)	142
12.1 โมเดลความสอดคล้องของหลักสูตร (Curriculum Alignment Model)	192
12.2 การสังเคราะห์ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำทางหลักสูตรด้านการบริหารจัดการ	159
13.1 Three components of the leadership development model	219
13.2 The 7 C's organized by level of focus	219
13.3 The Social Change Model of Leadership Development	221
13.4 โมเดลการพัฒนาภาวะผู้นำแบบ 4 x 4 EQ	222
13.5 วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ (leadership development methods)	224
13.6 โมเดลการพัฒนาภาวะผู้นำ (leadership development model)	226
13.7 The CCL Approach	227

13.8 โมเดลพัฒนาภาวะผู้นำทางหลักสูตรในศตวรรษที่ 21 (The Curriculum Leadership Development Model for the 21 st Century: CLD Model)	236
13.10 โมเดล 7s ของ McKinsey (The McKinsey 7s Model)	246
14.1 กรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21	255
14.2 เป้าหมายของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21	257
14.3 ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 (16 skills for the 21st century)	258
15.1 วงจรการสะท้อนผล (The Reflective Cycle)	275
15.2 (ตัวอย่าง) แบบบันทึกการสะท้อนผลการนำหลักสูตรไปใช้	276

ส่วนที่ 1

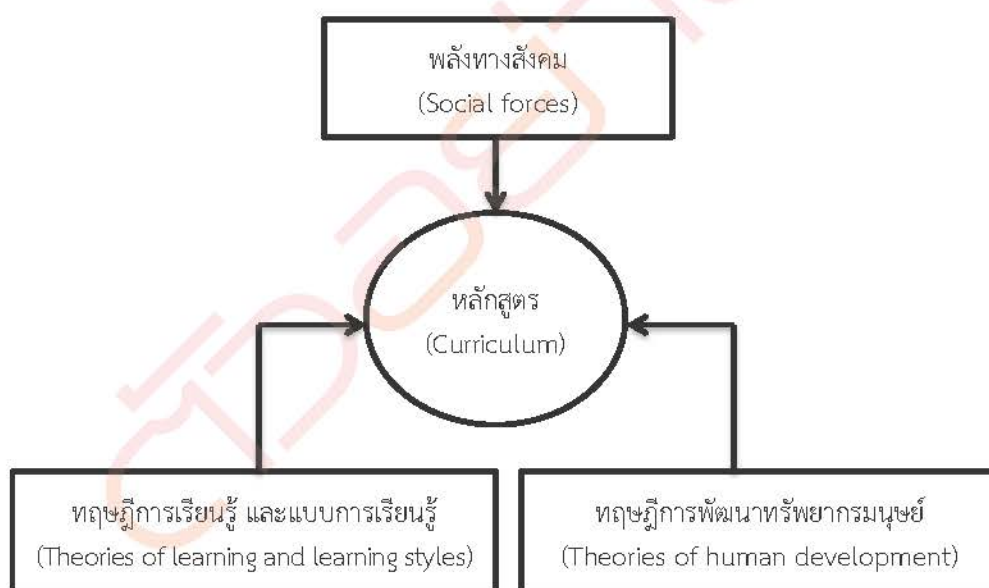
มโนทัศน์เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักสูตร

- บทที่ 1 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร
- บทที่ 2 ทฤษฎีและรูปแบบของหลักสูตร
- บทที่ 3 ระดับและลักษณะของหลักสูตรที่ดี
- บทที่ 4 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
- บทที่ 5 นวัตกรรมหลักสูตร
- บทที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรและการสอน
- บทที่ 7 การบริหารหลักสูตร

บทที่ 1

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับหลักสูตร

หลักสูตรเป็นหัวใจของการศึกษาเนื่องจากหลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยบูรณาการแนวคิด (thought) การปฏิบัติ (action) และจุดมุ่งหมาย (purpose) ไว้ด้วยกัน ซึ่งมาตรฐานหลักสูตรเป็นเรื่องของระบบ (curriculum standards as a system) หรือระบบหลักสูตร (curriculum system) เป็นการจัดองค์ประกอบทั้งหมดของกระบวนการหลักสูตร ทั้งการยกร่าง การสร้าง การใช้ และการประเมินหลักสูตรให้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันภายใต้กรอบแนวคิดพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ คือ พลังทางสังคม (social forces) ทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (theories of human development) และทฤษฎีการเรียนรู้ และแบบการเรียนรู้ (theories of learning and learning styles) (Null, 2017; Parkay et al., 2014) ดังแสดงในภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 แนวคิดพื้นฐาน 3 ประการของหลักสูตร (Three based of curriculum)

ที่มา: Parkay, F.W., Ancil, E.J., and Hass, G. (2014). Curriculum Leadership: Reading for Developing Quality Educational Programs. 10th ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education., p.4.

ดังนั้น หลักสูตรจึงถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษา เพราะหลักสูตรเป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพสอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษา และแนวโน้มความต้องการของสังคม หลักสูตรจะช่วยให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้มองเห็นจุดหมาย แนวทางกำหนดเนื้อหาสาระ แนวทางในการจัดกิจกรรม ประสบการณ์การเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้น

หลักสูตรจึงถือเป็นกลไกที่สำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ให้ตอบสนองความต้องการของพลเมืองหรือประชาคมโลกที่จะต้องปรับเปลี่ยนให้ประสานสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสังคม ชั่วสาร ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิต เสริมสร้างทักษะในการคิด วิเคราะห์ การตัดสินใจด้วยตนเองเพื่อเตรียมความพร้อมในการเป็นพลเมืองที่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเสรีภาพและประชาธิปไตย ซึ่งการจัดการศึกษาที่จะบรรลุความสำเร็จทางการศึกษานั้นจะต้องอาศัยหลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้ดำเนินไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เบื้องต้นที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับความหมาย โครงสร้าง และองค์ประกอบของหลักสูตร ดังสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. ความหมายของหลักสูตร

การนิยามความหมายของหลักสูตรที่ใช้ภาษาอังกฤษว่า curriculum โดยใช้รากศัพท์เดิมมาจากภาษาละตินว่า currere ซึ่งแปลว่า ทางวิ่ง หรือผู้ที่นักวิ่งวิ่งเข้าสู่เส้นชัย (Taba, 1962 Cited in Henson, 2015) จึงนำไปสู่การกำหนดนิยามของหลักสูตรไว้อย่างง่ายและแคบว่าสิ่งที่ต้องการสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้นั้นผู้สอนจึงเลือกเฉพาะวิชาที่เห็นว่าจำเป็นและมีประโยชน์มารวมไว้ในหลักสูตรจึงกำหนดนิยามหลักสูตรว่า เป็นรายวิชา หรือเนื้อหาที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนได้เรียน นอกจากนี้ การที่นิยามหลักสูตรเน้นที่รายวิชานั้นมีสาเหตุมาจากวิธีการที่ใช้ในการเรียนการสอน กล่าวคือ เมื่อกำหนดจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนต้องเรียนเนื้อหาวิชาตามที่กำหนดแล้ว การสอนจึงมุ่งไปที่ให้ผู้เรียนจดจำเนื้อหาสาระได้มาก ซึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากพัฒนาการทางสติปัญญา

แต่ต่อมาเมื่อโลกเปลี่ยนแปลงไปมีความสลับซับซ้อนในองค์ความรู้มากขึ้น ความหมายของหลักสูตรตามทัศนะใหม่เริ่มให้ความสำคัญกับพัฒนาการของผู้เรียนและทฤษฎีการเรียนรู้มากขึ้น ทำให้การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นเฉพาะด้านการพัฒนาสติปัญญาเปลี่ยนเป็นการพัฒนาและส่งเสริมพัฒนาการด้านอื่นๆ มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ จากทฤษฎีการเรียนรู้ที่บุคคลมีความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้งทางด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม ความต้องการ ความถนัด และความสนใจได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้น การสอนที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาด้วยการให้ความสำคัญเฉพาะเนื้อหาวิชาเพียงอย่างเดียวจึงไม่สามารถช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายการศึกษาในระดับเดียวกันได้อย่างสมบูรณ์ แต่การจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลย่อมส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และมีพัฒนาการตามที่กำหนดไว้ได้เป็นอย่างดี

จากเหตุผลดังกล่าว นิยามของหลักสูตรจึงขยายกว้างออกไปมากกว่ารายวิชาหรือเนื้อหาวิชาที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนเท่านั้น ซึ่งจากการศึกษานิยามของหลักสูตรมีนักวิชาการได้ให้นิยามไว้หลากหลายสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ทั้งในความหมายที่แคบที่ระบุวิธีปฏิบัติชัดเจน หรือแนวคิดเชิงปฏิบัติ (prescriptive) และในความหมายที่กว้างซึ่งบ่งบอกในเชิงปรัชญาที่เป็นแนวคิดเชิงบรรยาย (descriptive) หรืออธิบายอย่างกว้างเพื่อให้ผู้ปฏิบัตินำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมในแต่ละบริบท (Ellis, 2004) นอกจากนี้ ยังมีความหมายในเชิงระบบ (system) ที่ครอบคลุมทั้งปัจจัยนำเข้า (input) กระบวนการ (process) และผลผลิต (output) ดังประมวลสรุปได้ ดังนี้

1.1 กลุ่มแนวคิดเชิงปฏิบัติ (prescriptive)

กลุ่มแนวคิดเชิงปฏิบัติเป็นกลุ่มแนวคิดที่นิยามหลักสูตรไว้แคบโดยระบุวิธีปฏิบัติ แนวทางหรือกิจกรรมไว้อย่างชัดเจนสะดวกสำหรับผู้นำหลักสูตรไปใช้ จากการศึกษาแนวคิดของนักการศึกษาไทย เช่น สัต อุทรานันท์ (2532) ได้ให้แนวคิดที่แคบและกว้าง ในความหมายที่แคบ ได้แก่ หลักสูตรคือ สิ่งที่สร้างขึ้นในลักษณะของรายวิชา ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาสาระที่ได้จัดเรียงลำดับความยากง่ายหรือเป็นขั้นตอนอย่างดีแล้ว หลักสูตร ประกอบด้วย ประสบการณ์ทางการเรียนซึ่งได้วางแผนไว้เป็นการล่วงหน้าเพื่อมุ่งหวังจะให้เด็กได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ต้องการ หลักสูตรเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นสำหรับให้ประสบการณ์ทางการศึกษาแก่เด็กในโรงเรียน วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554) ที่ได้วิเคราะห์ความหมายของหลักสูตรจากทัศนะของนักวิชาการต่างประเทศ พบว่า ความหมายที่แคบของหลักสูตรคือ วิชาที่สอน ซึ่งเป็นทั้งทางตรงและทางอ้อม สุนีย์ ภูพันธ์ (2546) ได้สรุปความหมายของหลักสูตรในลักษณะต่างๆ ที่ได้ยกตัวอย่างจากแนวความคิดของนักการศึกษาทั้งชาวต่างประเทศ และชาวไทย สามารถนำมาสรุปความหมายที่แคบได้ 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) หลักสูตรในฐานะที่เป็นวิชาและเนื้อหาสาระที่จัดให้ผู้เรียน 2) หลักสูตรในฐานะที่เป็นเอกสารหลักสูตร 3) หลักสูตรในฐานะที่เป็นกิจกรรมต่างๆ ที่จะให้ผู้เรียน และ 4) หลักสูตรในฐานะแผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้หรือประสบการณ์ที่คาดหวังแก่ผู้เรียน

ในส่วนของหน่วยงานหรือนักการศึกษาต่างประเทศ เช่น Pennsylvania Department of Education (2007 Cited in Glatthorn et al., 2009) ให้ความหมายว่า หลักสูตร หมายถึง ชุดของแผนการสอนที่ถูกประสาน ออกแบบ และให้ความชัดเจน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับผลสัมฤทธิ์ในความรู้และทักษะที่เฉพาะเจาะจงรวมทั้งการนำไปใช้ด้วย Ornstein and Hunkins (2009) ได้รวบรวมและสรุปทรรศนะของนักการศึกษาทั้งความหมายที่แคบ/กว้าง และเชิงระบบ โดยกรณีที่แคบ ได้แก่ 1) หลักสูตรคือเนื้อหาวิชาที่เรียน (curriculum as subject matter) หลักสูตรนี้เน้นรายวิชาหรือกลุ่มวิชาที่เรียน ไม่มีแนวคิดพื้นฐานใดโดยเฉพาะที่ใช้ในการอธิบายหลักสูตรด้านนี้ ซึ่งนักการศึกษาที่อยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ State Shepherd and Ragan; Glatthorn and Wiles; Bondi เป็นต้น และ 2) หลักสูตร คือ แผน (curriculum as a plan) หลักสูตรเป็นเอกสารที่กำหนดกลวิธีในการปฏิบัติที่ทำให้บรรลุเป้าหมายความต้องการของหลักสูตร ซึ่งเน้นแนวคิดพื้นฐานทางพฤติกรรมนิยม (behavioral approach) ที่มีลำดับขั้นตอน กระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งมีนักการศึกษาที่ให้ความหมายในลักษณะนี้ ได้แก่ Ralph Tyler; Hilda Taba; Galen Saylor; David Pratt; Jon Wiles; Joseph Bondi เป็นต้น

Marsh and Willis (2007) ได้รวบรวมนิยามของหลักสูตรจากแนวคิดนักวิชาการในความที่แคบ ได้แก่ 1) หลักสูตรคือ วิชาความรู้ที่ถาวรไม่เปลี่ยนแปลง (curriculum is such “permanent”) 2) หลักสูตรคือ รายวิชาที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันมากที่สุด (curriculum is those subjects that are most useful for living in contemporary society) 3) หลักสูตรคือ แผนการเรียนรู้ทั้งหมดที่โรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ (curriculum is all planned learning for which the school is responsible) Tanner & Tanner (1980, Cited in Sowell, 2005) ได้สรุปนิยามของหลักสูตรในความหมายที่แคบ ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนการสอน (instructional plan) 2) แนวทางการจัดประสบการณ์ (guided experience) และ 3) แผนการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ (planned learning environment) Wiles (2009) ให้นิยามว่า หลักสูตรคือ เนื้อหาวิชา (subject matter) และแผนที่นำไปสู่เป้าหมายและสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ และ Parkay et al. (2014) ที่ให้

ความหมายหลักสูตรไว้ทั้งแคบและกว้าง คือเป็นแนวทางในการศึกษา (course of study) เนื้อหาวิชา (course content) แผนการจัดประสบการณ์เรียนรู้ (planned learning experiences) และผลลัพธ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ (intended learning outcomes)

นอกจากนี้ Yeung et al. (2012) ได้สังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับนิยามหลักสูตรจากนักวิชาการด้านหลักสูตรได้ 4 แนวคิด คือ 1) หลักสูตรคือเนื้อหาหรือรายวิชาที่เรียน (curriculum as content or subject matter) 2) หลักสูตรคือโปรแกรมแผนการจัดกิจกรรม (curriculum as a program of planned activities) และ 3) หลักสูตรคือวัตถุประสงค์หรือผลการเรียนรู้ที่ตั้งไว้ (objectives or intended learning outcome) Oliva (2009) ได้ให้คำจำกัดความของหลักสูตรคือ สิ่งที่จะสอนในโรงเรียน/วิชา/องค์ความรู้/โปรแกรมการเรียนรู้ และจุดประสงค์ Ornstein & Hunkins (2009) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า คือ ลักษณะของแบบแผนที่นำมาใช้เพื่อบรรลุเป้าหมาย และ Moore (2015) หลักสูตรคือ ผลิตภัณฑ์ที่ประกอบด้วยองค์ความรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ และกระบวนการที่เกิดขึ้นเฉพาะภายในห้องเรียน

1.2 กลุ่มแนวคิดเชิงบรรยาย (descriptive)

กลุ่มแนวคิดเชิงบรรยายจะให้นิยามหลักสูตรไว้อย่างกว้างในเชิงปรัชญา มีความยืดหยุ่นเพื่อให้ผู้นำหลักสูตรไปใช้สามารถปรับประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสภาพหรือบริบทของแต่ละสถานศึกษา โดยแนวคิดของนักการศึกษาไทย เช่น สจ๊วต อุทรานันท์ (2528) ที่ให้นิยามแบบกว้างไว้ว่า หลักสูตร ประกอบด้วยประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียนซึ่งเขาได้ทำ ได้รับรู้ และได้ตอบสนองต่อการแนะแนวทางของโรงเรียน วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554) ได้วิเคราะห์ความหมายของหลักสูตรจากทัศนะของนักวิชาการต่างประเทศ พบว่าความหมายที่กว้างของหลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดให้กับผู้เรียนทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา เมื่อพิจารณาความหมายของหลักสูตรแบบกว้างจะมีความเหมาะสมกับการจัดการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ เพราะการจัดประสบการณ์การเรียนรู้จะต้องมีความหลากหลายให้สอดคล้องกับสังคมข่าวสาร ซึ่งเป็นสังคมของการเรียนรู้ มีการนำนวัตกรรมเทคโนโลยีที่เอื้ออำนวยความสะดวกที่ทางสถานศึกษาสามารถจัดได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม สามารถจัดได้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา เช่นเดียวกับ และสำลี รักษ์สุทธิ (2544) หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์หรือกิจกรรมที่จัดให้แก่ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียนอันจะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด เจตคติ และการปฏิบัติในทิศทางที่พึงประสงค์ สุนีย์ ภูพันธ์ (2546) สรุปความหมายหลักสูตรแบบกว้างได้ 3 แนวคิด ได้แก่ 1) หลักสูตรในฐานะที่เป็นมวลประสบการณ์ 2) หลักสูตรในฐานะเป็นจัดหมายปลายทาง และ 3) หลักสูตรในฐานะที่เป็นระบบการเรียนการสอนและกิจกรรมการเรียนรู้

เช่นเดียวกับทัศนะของนักการศึกษาต่างประเทศ ได้แก่ Dewey (1902 Cited in Glatthorn et al., 2009) ได้ให้ความหมาย หลักสูตร หมายถึง การสร้างสรรค์ใหม่ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากประสบการณ์ปัจจุบันของเด็กเป็นความจริงที่จัดระเบียบที่เรียกว่าการศึกษา.. เป็นการศึกษาที่หลากหลาย.. เป็นประสบการณ์ -- ของคนในเชื้อชาตินั้น *“Curriculum is a continuous reconstruction, moving from the child's present experience out into that represented by the organized bodies of truth that we call studies ... the various studies ... are themselves experience – they are that of the race”* Brown (2006) ให้นิยามว่าหลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียนในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงทักษะและกลยุทธ์ด้านต่างๆ คือ การคิดวิพากษ์และสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น การสื่อสารที่ดี การเขียนที่มี

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง e-mail: skangpheng@gmail.com

- ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองกุ้งวิทยาคาร ม. 2 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000
- ศษ.บ. (เกียรตินิยม) สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ศษ.ม. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ศษ.ด. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ที่ปรึกษารัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
- ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- อาจารย์ที่ปรึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย และมหาวิทยาลัยบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
- อาจารย์ผู้บรรยายและที่ปรึกษาการทำวิจัยส่วนบุคคลของนักศึกษาวิทยาลัยการทัพบก

*“Improvement is impossible without
a change in leadership”*

*“การพัฒนาปรับปรุงใดๆ จะเป็นไปไม่ได้โดยปราศจาก
การเปลี่ยนแปลงด้านภาวะผู้นำ”*

-John C. Maxwell

“ภาวะผู้นำทางหลักสูตรเป็นพฤติกรรมของผู้รับผิดชอบในสถานศึกษามีหน้าที่ทำให้หลักสูตรบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และทัศนคติที่ดีกับการเรียนรู้ โดยจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียนอย่างเป็นระบบ เชื่อมโยงหลักสูตร การสอน การวัดผล และประเมินผล เพื่อนำไปสู่การพัฒนาความรู้ความเข้าใจและประสิทธิผลในการเรียนรู้ของผู้เรียน”

- สัมฤทธิ์ กางเพ็ง